

Rozhovor se Svatoplukem Bílým

RNDr. Svatopluk Bílý, CSc., absolvent Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, entomolog, cestovatel, fotograf a vášnivý rybář s neodmyslitelnou dýmku se letos dožívá sedmdesátin. Jako specialista na čeleď krascovitých brouků (*Buprestidae*, *Coleoptera*) byl 40 let kurátorem Obenbergerovy sbírky v entomologickém oddělení Národního muzea (NM) v Praze. Je autorem více než dvou set původních vědeckých publikací, sedmi desítek popularizačních článků, ale také cestopisu o Nepálu. Oblíbené jsou jeho přednášky z dobrodružných cest a vědeckých exkurzí. Je dlouholetým členem České společnosti entomologické (ČSE), které 10 let předsedal, už od 70. let je přispěvatelem *Živy* (sepsal na 25 článků, z novějších např. *Živa* 2014, 5: CVIII–CX; 2013, 3: 128–130; 2010, 3: 135–139 nebo 2006, 1: 30–31 a 6: 281–284) a dnes také členem její redakční rady.

Živa, oblíbený časopis nás přírodou miluje, kdy ses k tomuto časopisu dostal a jaký k němu máš vztah?

První předplatné jsem si na rodičích vyprosil už na druhém stupni základní školy, někdy ve svých 14 letech. K *Živě* jsem vždy vzhlížel s úctou a články v ní jsem doslova hltal. Tenkrát mě ani v nejdívovějších snech nenapadlo, že bych mohl být do práce časopisu nějak zapojen, natož že se stanu členem jeho redakční rady.

U příležitosti tvých 65. narozenin kolega Josef Jelínek (*Živa* 2010, 3: XL) popřál tobě, zánovnímu důchodci, osobnosti s tvůrčím duchem, konečně osvozenou od administrativních povinností, mnoho dalších úspěchů. Jak se tedy vede aktivnímu člověku v zaslužené penzi?

Konečně se mohu věnovat bez úřednického zdržování krascům, především rodu *Anthaxia*, na který se leta zaměřuji, a také mým oblíbeným larvám. Pravda, sice bez grantového finančního zajištění, ale zato na „plný úvazek“. Naštěstí mi k práci stačí mikroskop, počítač a sbírka s knihovnou v Národním muzeu, jehož spolupracovníkem jsem zůstal i jako penzista. Velkou podporu mám i na svém dalším pracovišti – na Fakultě lesnické a dřevařské České zemědělské univerzity v Praze, kde pracuji jeden den v týdnu. Takže publikuji a publikuji, i když převážně jen na podzim a v zimě. Jaro a léto patří tradičně přírodě.

Kolem tebe, Sváto, se stále něco děje, o nestandardní situace není nikdy nouze. Také telefon z redakce *Živy* 29. prosince 2014 mne zastihl na Moravě u valašské slivovice, tys tou dobou nasedal do letadla směr Jáva. Měl jsem tedy dost času zavzpomínat. A je to právě 40 let, co se známe! Oslovil jsem tě na jaře 1975 na celorepublikovém entomologickém setkání v Praze na Smíchově. Bylo mi 22 let a pod odborným vedením kolegů

z jihomoravské sekce ČSE v Brně jsem se snažil pronikat do bionomie mých oblíbených krasců. A právě zájem o larvy krasců nás rychle spojil. Spolupráce se rozběhla okamžitě, obdržel jsem Khaleho fixační roztok a za měsíc jsem ti posílal první zásilku larev. Nikdy jsi mi ale nevyprávěl, jaké byly tvé entomologické začátky a kdy oslnili krasci tebe?

S krasci to začalo o prázdninách 1962, když jsem na Třeboňsku našel svého prvního krasce rodu *Chalcophora*, k. měďáka (*C. mariana*), našeho největšího krasce! Já jsem vlastně „krascař“ – samouk a až do nástupu na entomologické oddělení Národního muzea v r. 1978 „v ilegalitě“. Na fakultě v Praze jsem se věnoval hlavně půdním broukům, především střevlíkům (*Carabidae*) a uzda mé potlačované vášně pro krasce mohla být popuštěna, až když byla na nové pracoviště entomologického oddělení NM v zámečku v Praze – Kunraticích (viz *Živa* 2014, 5: CVII–CVIII a CXXII) v r. 1964 převezena slavná Obenbergerova sbírka. Jejím kurátorem se stal Josef Jelínek, díky jehož pomoci a nevěšdní ochotě jsem se konečně octl u zdroje, vlastně toho největšího.

To znamená, že ses nestihl stát žákem světově proslulého specialisty na čeleď krascovitých prof. Jana Obenbergera. Kdo tě tedy učil broukařině?

Bohužel, prof. Obenbergera jsem viděl jen několikrát začátkem 60. let na veřejných přednáškách Společnosti Národního muzea. Zde jsem se také poprvé setkal s dalšími veličinami naší zoologie – s entomologem Janem Mařanem, zoology Otakarem Štěpánkem a Janem Hanzákem. V letech 1959–61 jsem volné měsíce v létě trávil v jižních Čechách na prázdninových brigádách právě u J. Hanzáka. Zde jsem „přičichl“ i k něčemu jinému než jen k entomologii. Dojížděl jsem denně 15 km na kole ze Smržova u Lomnice nad Lužnicí, odkud pocházel můj otec, dny a noci jsem

1 Svatopluk Bílý při odpočinku v Banku Banka, Austrálie, Severní teritorium (2009). Foto L. Hovorka

trávil ve vodě a v bahně, s dalekohledem, luxmetrem a zápisníkem v ruce jsem pomáhal sledovat denní aktivitu kvakošů nočních (*Nycticorax nycticorax*) v rezervaci Malý Tisý a kroužkovat volavky červené (*Ardea purpurea*). Přitom jsem málem přišel o oko, jízvu mám dosud. To byla terénní práce *par excellans* a škola k nezaplacení! Zásadní byla ovšem entomologická setkání v Černém pivovaru na Karlově náměstí, líhni českých amatérských a mnohdy i profesionálních entomologů. Zde se dalo setkat s tehdejšími entomologickými veličinami, jako byli Jan Roubal, Leopold Heyrovský, Vladimír Balthasar, Ladislav Fára nebo Augustin Hoffer. S Gustou Hofferem jsem se přes značný věkový rozdíl velice spřátelil. Jednoznačně byl jedním z mých nejlepších terénních „profesorů“; ne nadarmo se říkalo: „kde je Hoffr, tam je fojfr.“

Tvé studium na Přírodovědecké fakultě začalo v r. 1962 nejprve v Brně! Takže na jedny z prvních loví jste se spolužáci vyrazili na jižní Moravu.

To nebyla ještě čistá entomologie, ale obecná zoologie. Dodnes si pamatuji první jarní exkurze v r. 1963 do okolí Tišnova a do Těsnohlídkova údolí, ale především na jih do Vranovic a na slavnou Pouzdřanskou step. Vedl je tehdy čerstvý asistent Rudolf Rozkošný. Po roce v Brně jsem přestoupil na Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. S kolegy studenty, entomology z ročníku jsme vyrazili nejen po středních Čechách (Český kras a Křivoklátsko), ale i na Slovensko do Štúrova a do Slovenského krasu. A přišly také první exkurze do Lednicko-valtického areálu. Především díky této pohádkové krajině jsem si zamiloval jižní Moravu, kam se vracím každoročně už více než 50 let! Ani v pokročilém věku si tuto krásnou část naší země nedokáži odepřít. V posledních desetiletích jsem tam strávil každoročně alespoň 10 týdnů, a to už člověku „vleze pod kůži“. Díky tomu mám na jižní Moravě i spoustu osobních vazeb, vynikajících přátel a zamilovaných míst. Vloni mě

překvapil jeden mnohaletý známý z Lednice, který se celá léta domníval, že jsem „Ledničák“.

Na škole ti byl vedoucím dizertační práce prof. Karel Hůrka. Také tvá interní aspirantura (1968–72) probíhala na Přírodovědecké fakultě UK v Praze u K. Hůrky – čili brouci střevlíkovití.

U Karla Hůrky to ani jinak nešlo. A kdokoli chtěl u něj pracovat, musel se zákonitě dostat k larválním stádiím. Má aspirantura se týkala larvální morfologie střevlíčků podrodu *Celia* z rozsáhlého rodu *Amara* a věnoval jsem se jí naplno. Krasci proto zůstali jen jako volnočasová aktivita. Nutno ale poznamenat, že ji Karel Hůrka podporoval, zvláště, když jsem se zaměřil na larvální morfologii a taxonomii, což bylo tehdy pole neorané. Hůrka byl nejen vynikající odborník, ale také výborný pedagog. V podstatě mě zformoval jako entomologa – promoval jsem jako jeho student a kandidaturu jsem obhájil jako jeho aspirant. Doufám, že šířit jeho „larvální školu“ se daří i mně. Byl to po Gustovi Hofferovi můj další učitel terénní práce, avšak poněkud z jiné stránky. A. Hoffer byl učitelem „kvantitativním“, kdežto K. Hůrka „kvalitativním“. V terénu jsme spolu prožili týdny a měsíce, prolezli desítky jeskyní ve Slovenském krasu, slezli nespočet tatranských štítů (tenkrát to ještě šlo) a odehráli nepočítaně mariášových partií, v tom byl mistr nad mistry. U Karla Hůrky v pracovním, v níž jsem jako aspirant také pobýval, se ovšem scházela elita československé střevlíkářské školy: Jan Půlpán, Aleš Smetana, Miloš Fassati, Miroslav Reška a Zdeněk Mlynář. Kvůli sběrům střevlíčků rodu *Amara* pro experimentální chovy jsem se opět vrátil na jižní Moravu, na Znojensko, do Židlochovic a zase na Lednicko.

Pak Parazitologický ústav Československé akademie věd – a profesní záležitosti se stali brouci listoroží (*Scarabaeoidea*).

Po ukončení aspirantury jsem jako politicky nespolehlivý nemohl na Přírodovědecké fakultě UK zůstat a vychovávat studenty. Zakotvil jsem na Parazitologickém ústavu tehdejší ČSAV. To byla po letech studentských opravdová „škola života“. Vedle skutečně charakterních osobností jsem měl možnost poznat i pravý opak. Pobytu na Parazitologickém ústavu ale nelituji. Rozhodně mi opět rozšířil obzory, zapracoval jsem se do taxonomie a především bionomie listorohých brouků, a poprvé (a na dlouhou dobu naposledy) jsem byl vyslán služebně do zahraničí, do Bulharska. Pět let jsem se věnoval studiu brouků jako mezipřehoditelů helmintů (mnoho druhů tasemnic, škrkavek a jiných parazitických „červů“ totiž využívá koprofágní brouky jako mezipřehoditele, případně rezervuárové hostitele). Poznal jsem řadu vynikajících lidí, s nimiž udržuji kontakty dodnes. Co se týká krasců, tehdy jsem vstoupil do skutečné ilegality. Pracoval jsem na nich okrajově a po nocích. Chyběli mi ovšem natolik, že když bylo rozhodnuto o přestěhování biologických ústavů do Českých Budějovic, využil jsem příležitosti a bez komplikací a zdlouhavé výpočetní lhůty ČSAV opustil.

Měl jsi štěstí, psal se rok 1978 a naskytl se nečekaná příležitost – uvolnilo se místo v entomologickém oddělení Národního muzea. Jak to vlastně bylo? Poměrně pikantní historie, pokud vím.

To je pravda. Jak už jsem zmínil, díky aspirantuře u Karla Hůrky jsem se seznámil i s bývalým reformním politikem a čelným představitelům Pražského jara, Zdeňkem Mlynářem. Ten byl po krachu reformních snah v r. 1968 „uklizen“ právě do entomologického oddělení NM, protože měl jako koníčka entomologii a byl dobrým znalcem střevlíkovitých brouků. Rudé právo o něm tehdy napsalo, že „klesl až na samé dno lidské společnosti“, což tehdejší ředitel NM nesl velice těžce. Je třeba připomenout, že díky Zdeňkovi a jeho kontaktům se uskutečnily tři legendární expedice NM do Íránu. Když byl Z. Mlynář později tehdejším režimem donucen k emigraci, uvolnilo se na entomologickém oddělení NM místo kurátora brouků, a to se právě časově shodovalo s mým adieu Parazitologickému ústavu. Zdeněk mne na tuto příležitost upozornil a jeho zbývající kontakty pomohly mému přijetí. Náhrada za

tak politicky zprofanovanou osobnost zastřela mé vlastní politické problémy. Když mě nakonec má pověst dostihla, byl jsem našťástí již v trvalém pracovním poměru. Upadl jsem však v nemilost a o služebních cestách do zahraničí, ať do muzeí nebo na expedice, jsem si mohl nechat jenom zdát. Mělo to ovšem i jednu výhodu, mohl jsem se konečně v klidu věnovat pouze krascům.

Za bývalého režimu jsi přesto stihl procestovat poměrně hodně. Bulharsko (1969, 1973, 1974, 1975), bývalá Jugoslávie (1972, 1986), Střední Asie (1976, 1977, 1978), Kréta (1980, 1981), Kuba (1982, 1985), Turecko (1983), Alžírsko (1984, 1987) a Nepál (1988). Můžeš si tedy vůbec stěžovat?

Ano a ne. Cesty jsem podnikal v rámci řádné dovolené, za vlastní a nemalé prostředky, a tak představovaly vždy velký zášah do života a rozpočtu rodiny. Jen některých z nich se proto mohla zúčastnit i moje žena Vlasta, která má, našťástí, podobné zájmy. I tyto soukromé cesty schvaloval ředitel Přírodovědeckého muzea! Obcházel jsem tento problém jednoduše tím, že jsem počkal, až ho bude někdo zastupovat, a pak jsem podal žádost. Nicméně na první cestu do Nepálu jsem čekal několik let.

Československé entomologicko-herpetologické exkurze na území v bývalém Sovětském svazu byly velkým fenoménem té doby. Mezi lety 1957 až 1981 je jako tematické zájezdy Čedoku spoluorganizoval náš nezapomenutelný kolega Aldo Olexa. Od r. 1982 se uskutečnily zájezdy dokonce do Alžírsko, Tuniska, Sýrie, Turecka, Vietnamu a na Kubu. Některých ses zúčastnil, některé pomáhal organizovat.

Na entomologických schůzkách v Černém pivovaře jsem se někdy okolo r. 1970 seznámil s Aldou Olexou a Otou Brodským, herpetology z pražské zoologické zahrady. To byl běžný jev té doby, mnoho entomologů se zabývalo zároveň herpetologií, i já byl roky amatérským teraristou. Tematické zájezdy Čedoku do Zakavkazí a Střední Asie organizovali A. Olexa, Jirka Niedl

2 V soutěsce Samaria. Kréta (1981).

Foto V. Bílá

3 Sběr hmyzu v květu drakovce *Dracunculus vulgaris*. Kréta, Omalos (1980).

Foto O. Brodský

4 U hnízda termitů *Nasutitermes triodiae*. Austrálie, Queensland, Kuranda (2000). Foto L. Hovorka

a O. Brodský již dávno před mým zapojením v r. 1976. Byla to parta vynikajících lidských osobností a skvělých amatérských entomologů: nezastupitelná průvodkyně paní Marcela Sedláková, tesaříkáři a věční (dobrosrdeční) rivalové lékaři Adolf (Adin) Svozil z Přerova, učitel Jiří Lorenc z Chomutova a nestor pražské entomologie Kristián Pospíšil nebo střevlíkář a herpetolog Jiří Niedl, učitel z Chlumu u Třeboně. Tam jsem se poprvé setkal s akademickým sochařem Františkem (Vinckem) Navrátilkem z Brna, excelentním lovcem krasců. Ota Brodský se stal mým expedičním kamarádem číslo jedna – třikrát Střední Asie, Turecko, Alžírsko, spolu jsme podnikli (na devizový příslib) první výpravu na Krétu. Bohužel toto přátelství netrvalo dlouho, naše cesty se rozdělily, já jsem odjel v r. 1985 podruhé na Kubu, což byly také zájezdy Čedoku, ale plně obsazené entomology, teraristy a členy Orchidea klubu. Ota s Aldo Olexou podobným způsobem zorganizovali zájezd s Cestovní kanceláří mládeže (CKM) do Vietnamu. Z druhé cesty do Vietnamu v r. 1986 se Ota bohužel nevrátil. Také obě cesty do Alžírka byly tematickými zájezdy CKM v rámci družby s tamní mládežnickou organizací Nedjma a s docela kuriózní účasti zdatných svazáků v důchodovém věku – Aldo Olexy, Milana Slámy, Miroslava Dvořáka a Herolda Trembla. Jak to tehdy naše skvělá průvodkyně Jana Směkalová-Mulholland se svazáky v Alžírsku domluvila, zůstalo jejím tajemstvím, stejně i to, jak zařídila letadlo do Djanetu v pohoří Tassili na jihu Alžírka při druhé cestě v r. 1987. Však si to jistě dobře pamatuješ – byla to naše první společná cesta.

Po r. 1989 ses teprve rozjel naplno:

1990 – Nepál, 1991, 1992, 1996,
2004 – Thajsko, 1992 – Mexiko,

1994 – Sarawak, 1995 – Maroko,
1997 a 1998 – Seram, 1998 – Jihoafrická republika, 1999 – Nová Kaledonie,
2000 – australský Queensland,
2001, 2003, 2011, 2012 – Západní Austrálie, 2005 – Chile, 2007 – papuánské ostrovy Biak a Yapen, 2008,
2009 – australské Severní teritorium,
2010 – Paraguay, 2015 – Jáva, Sumba.
Zbýl ti nějaký nesplněný sen?

Od r. 1989 jsem jako puštěný ze řetězu, některé cesty jsem podnikl opět se svou ženou, výjimečně jsem vycestoval i služebně, např. na dvouměsíční studijní pobyt v muzeu v Paříži nebo na dvouměsíční stáž v Transvaalském muzeu v Pretorii v Jihoafrické republice. Snů mám zřejmě na několik dalších životů: v Africe jsou to Madagaskar, Angola, Etiopie, v australské oblasti ostrovy Nová Guinea, Vánoční, Woodlark, Nové Hebridy, Norfolk, Lord Howe a v Jižní Americe Galapágy. Ale mou láskou největší zůstává starobylá Gondwana a tudíž Západní Austrálie.

Který „lovecký“ zážitek považuješ za ten největší?

To byla jednoznačně famózní první cesta na Krétu v r. 1980. S Otou Brodským, s krosnou na zádech a s několika dolary devizového příslibu v kapse. Vyrázili jsme po stopách již zmíněných zoologů Mařana a Štěpánka a jejich slavných cest na tento ostrov v letech 1934 a 1938. Jim cesty financovali Nickerlova nadace a český továrník Cyrill Bartoň-Dobenín, velký příznivec entomologie. Desítky let poté sloužila Kréta jako letovisko našich západních kolegů, a tak jsme se postarali o značný entomologický poprask, když jsme z této třítydenní výpravy přivezli 30 nových druhů brouků z nejrůznějších čeledí! Pro mne zážitkem zřejmě nepřekonatelným byl nálezy nového a přitom jednoho z největších a nejbarevnějších druhů krasců rodu *Anthaxia* na světě. A zrovna já, který jsem na rod *Anthaxia* specializován – na planině Omalos mi na květu dubu visel přímo před nosem. Nazval jsem jej *A. ariana*, a druhý nový druh, kterým byl obsypán nedaleký kvetoucí hloh, jsem pojmenoval *A. brodskyi*. Jiné cesty a zážitky byly snad

exotičtější i dobrodružnější, ale Kréta se stala naší první samostatnou cestou na Západ, bez cestovky a bez politického dohledu! Nádherný ostrov, skvělí lidé, nevídané přírodní scenérie a navíc se dařilo, na co jsme sáhli.

Ty ale lovíš nadále i na Moravě, terénní pracoviště entomologického oddělení NM v maringotce na břehu Prostředního rybníka u Lednice navštěvuješ dodnes.

Maringotka tam stojí od r. 1987 a od té doby v ní každoročně pobývám alespoň pětkrát. Z těchto exkurzí vzniklo mnoho prvnálezů pro Moravu i pro celou republiku, dokonce dva nové druhy krasců. Navázal jsem tak na úspěchy zdejšího nezapomenutelného sběratele krasců, lesníka Engelberta Hepnera z Břeclavi.

Ted' je více než na místě připomenout rybářskou vášeň, není-liž pravda?

Druhý největší koníček, až vášeň (jsou-li brouci tím prvním). Na rybách se nestárne. Rybářsky se realizuji na chalupě pod Bláníkem a především na Břeclavsku, v krásném prostředí na zbytcích staré Dyje a na Kyjovce v oboře Soutok.

Ještě musíme zmínit instituci, jejíž jméno zde už několikrát padlo – Česká společnost entomologická – slavná tradice (viz Živa 2014, 5: CV–CVI). Vypracoval ses až na jejího předsedu a řídil jsi ji plných 10 let, o rok déle než prof. Obenberger.

K členství v ČSE jsem se dostal také v Černém pivovaře. Pamatuji se, že dva doporučující podpisy jsem obdržel od L. Heyrovského a A. Hoffera. Opět mě vůbec nenapadlo, že bych mohl někdy působit ve výboru Společnosti (k tomu došlo někdy v r. 1980 na „nátlak“ K. Húrky), natož že budu od r. 1997 po dobu 10 let jejím předsedou. Žel, byly to pro ČSE roky kritické. V r. 2004 slavila 100leté výročí založení a k tomuto kulatému výročí dostala od Přírodovědecké fakulty UK výpověď z historických prostor. Následkem bylo překotné stěhování sekretariátu, ale především knihovny, do mnohem menších, stísněných podzemních místností, kde sekretariát ČSE sídlí dosud. Toto náročné období Společnost překonala díky osobnímu nasazení celého výboru, dobrovolníků z řad jejích členů a studentů fakulty. Nezištnou pomoc také poskytl entomologické oddělení NM, v jehož depozitářích je nyní umístěna velká část knihovny ČSE.

Nedávno jsi poznamenal, že každý pořádný sběratel krasců chodí o holi.

Ano, to není jen má specialita. S hůlkou chodil Jan Obenberger, následek zranění z první světové války, dále André Descarpentries z Národního muzea v Paříži, Yoshiko Kurosawa z Národního muzea v Tokiu, náš oblíbený kolega André Baudon z Narbonne ke konci života nechodil už skoro vůbec. Ale i ty obstojně pajdáš. Tak hurá za krasci a za rybami, byť o holi!

Tak co nejméně překážek na cestě!